

Valentin Putanec
Zagreb

DIJALEKTALNI DALMATINIZAM datati/zdatati OD MARULIĆA PREKO KAVANJINA DO NAŠIH DANA

UDK 800.87.801.1.

Rad primljen za tisak 8. svibnja 1991.

ČAKAVSKA RIČ, SPLIT 1991, br. 2.

1. Već 122 godine hrvatska se lingvistika susreće nakon izdanja *Judite* koje su priredili u Zagrebu Jagić i Kukuljević 1869. s Marulićevim glagolom *datati*, odnosno s glagolskom imenicom odatle *datanje* koju su prvi izdavači Kukuljević i Jagić jednodušno »ispravili« u *gatanje* te je to njihovo »čitanje« (»korektura«) ostalo gotovo do današnjih dana. U izdanju *Judite* iz 1983. (Grčić) na str. 138 lijepo za glosu *datanje* stoji *na pomoć gatanja ali kantanja* (njih veras). Isti autor još i obrazlaže zašto Marulić povezuje *gatanje* i *kantanje*. U izdanju Književnog kruga u Splitu iz 1988. (Moguš) na str. 120 stoji *na pomoć gatanja ali kantanja*, pa i u priloženom rječniku na str. 220 unosi se natuknica *gatanje*. Jedino je u izdanju Marulićeva *Naslidovanja (Opera omnia, Split 1989.)* uz *zdatati* izvršena korektura s time da je sada značenja »izdati knjigu, sastaviti, složiti« i to bez ikakva komentara, a značenje je dobiveno na osnovi objašnjenja koje je dao Julije Derossi u *Filologiji* 9 i zborniku *Kačić* 12 (1980). Kako sam i ja u međuvremenu pokušao protumačiti ovaj neobičan glagol u *Zborniku P. Skoka* 1985. gdje sam ustanovio da se radi o jednom romanizmu koji ima porijeklo čak u klasičnom latinskom jeziku i koji prati zapadnu evropsku kulturu od Horacija preko Dantea sve do njemačkog glagola *dichten* i imenice *Dichter*, smatram da je potrebno ponovno upozoriti na etimologiju ovog Marulićeva glagola (*datati/zdatati*) da se u novim izdanjima Marulića ne bismo susretali s korekturama koje nemaju ama baš nikakva smisla. Zbog toga ću ovdje donijeti i novi materijal kojim se moje tumačenje potkrepljuje, s time da sam ovaj glagol otkrio i u Kavanjinovu *Bogatstvu i uboštvu* (prvo izdanje 1861., drugo, Aranza, 1913.) a potvrđujem ga i dijalektalnim potvrdama s otoka Barača, pa čak i na

osnovi naše čakavske dijalektalne poezije. Ipak prije svega smatram potrebnim, da ne bih ulazio u prepričavanje mojih rezultata iz 1985., iznijeti što sam ustanovio u vezi s historijatom ovih Marulićevih glagola od prvog izdanja *Judite* iz 1869. do današnjih dana. Kod toga se donosi i etimologija koju sam predložio a koja do danas nije našla ozbiljnije kritike. To će biti druga glava ovog članka. U trećoj ću iznijeti potvrde za postojanje ovoga glagola iz Kavanjina (18. st.), a u četvrtoj ćemo donijeti potvrde s terena, s otoka Brača, te na koncu i jednu potvrdu iz pjesama pjesnika Stjepana Pulišelića.

2. Historijat glagola *datati/zdatati* od Jagić-Kukuljevića iz 1869. preko Štefanića do Julija Derossija, te etimologija ovog glagola od Horacija preko Dantea i evropskih refleksa latinskog glagola *dictare*.

Glagoli *datati* = *zdatati* javljaju se najranije u Marka Marulića (1450–1524.), što dokazuje da su se govorili u Splitu i u nekom dijelu Dalmacije u 15. i 16. stoljeću. Upravo donedavna bio je poznat samo derivat od *datati* u obliku *datanje* u dva izdanja *Judite* (prvo izdanje od 13. 08. 1521., drugo od 30. 05. 1522.) Marka Marulića, u 15. stihu prvog pjevanja (I., 15), i to ne u tekstu epa nego u marginalnoj glosi uz 15. stih. Tu pjesnik odmah na početku epa moli Boga da mu udahne pravi duh »da... ne travi veće pamet moja bludeći... s družbom starih poet« koja je družba štovala bogove koji su sapinjali svijet, i nastavlja (stih 13–16):

»Da Ti s' nada sve svet, istini Bože moj,
Ti daješ slatko pet, vernim si ti pokoj,
A ne skup tri krat troj divička okola,
Pridavši još u broj s kitarom Apola«.

Tu se dakle kaže da samo Bog može biti pravi izvor pjesničkog nadahnuća a ne »trostruka skupina kruga (kola) djevojakā dodavši tom društvu još Apolona s kitarom« (za »divička okola«, upravo »divički oko«, usp. *AR* 8, 826 s. v. 3. *òkō*). Marginalna glosa uz 15. stih sa strane glasi: »trichrat troi / deuēt bisce bo- / zic imeiugni / mi Apollo schi / tarō chih poe- / ti prizuiahu na / pomoch datāia / ali chantania / gnih ueras«. Pisac tumači svoj tekst iz 15. i 16. stiha i veli »triput trostruk — devet bijaše božica (= muza) i među njima Apolon s kitarom koje su klasični poeti prizivali na pomoć datanja ili kantanja njihovih stihova«. Veli, dakle, da kršćanskom pjesniku ne daju nadahnuće skupina od trostrukog kola muza i Apolon s kitarom koje su poganski pjesnici prizivali u pomoć kod datanja ili kantanja svojih stihova. U svim izdanjima *Judite* iz 19. i 20. stoljeća riječ *datanje* nestaje. Kukuljević i Jagić u kritičnom akademijском izdanju *Judite* (*SPH* 1, 1869.) prvi su pretvorili, jer im riječ nije bila jasna, *datanje* u *gatanje*. Na str. 67 uz bilješke (glose) prvog izdanja vele: »I, 15... na pomoć *gatan'ja* al *kantan'ja* njih veras«. Izdavači tu čak i ne kažu da su tu nešto promijenili u tekstu, tj. kako stoji u originalu. Oni jednostavno smatraju *datanje* tiskarskom greškom i čitaju to kao *gatanje*. Do Štefanićeva izdanja *Judite* (1950.) nismo znali da se na tom mjestu ne nalazi *gatanje* nego *datanje*. Kušarovo izdanje (1901.) također prenosi Jagićevo čitanje, odnosno Jagićevu korekturu *gatanje* za *datanje* u originalu (u Kušaru str. 10, 163). Fancev u *Nastavnom vjesniku* 30, 1922, 118–123 ništa ne govori o toj »tiskarskoj grešci«. Jagić u *Archiv für slavische Philologie* 5, 1881, 85–87 također uz stih I., 15 ništa ne kaže o tome da je u Akademijinu izdanju ovdje nešto mijenjano. Jovičević u *JF* 1, 91–93 opisujući i treće izdanje *Judite* (29. 01. 1523, datirano upravo »more veneto«

29. 01. 1522) uz stih I, 15 navodi ipak »DARĀIA m. gatan'ja« (na fotosu tog izdanja koji sam imao u ruci može se umjesto *R* čitati *T*, tj. *datāia* = *datanja*). Prilikom 500-godišnjice rođenja Marka Marulića 1950. izašao je u JAZU *Zbornik* u kojem o Marulićevu jeziku pišu Petar Skok i Mate Hraste. Ni P. Skok ni M. Hraste u svojim člancima ne spominju ove »tiskarske greške« (*Skok* str. 167–241, Hraste str. 245–277). Dosljedno *AR I*, 287 nema riječi *datanje*, a s. v. *gatanje* (*AR 3*, 312) donosi dakako Jagićevo čitanje kao najstariju potvrdu na prvom mjestu. Isti primjer za ovo suponirano *gatanje* iz Marulića *AR 4*, 824 prenosi i s. v. *kantanje* (oba puta redaktor P. Budmani). Dakle i Budmani prihvaća Jagićevu korekturu Marulićeva teksta. Dosljedno ni Luka Zore, koji u članku *Nešto o pjesmama Marka Marulića Splječanina* u *Programu* Kotorske gimnazije za 1875–76 te 1876/77 piše o Marulićevim riječim, ne spominje riječi *datanje*. Štefanić u svom izdanju prenosi uz I., 15 Jagićevo čitanje, ali ipak na str. 104 veli da se u 1. i 2. izdanju nalazi mjesto *gatanja* riječ *datanje*; ipak u priloženi rječnik riječi iz *Judite* ne unosi *datanje*, ali ima *kantanje*. Iz svega je izlazilo da je Marulić mislio da su klasični pjesnici prizivali muze i Apolona za pomoć u gatanju. I tako smo saznali da su klasični pjesnici i gatali a ne samo sastavljali svoje pjesme. Kao što znamo u antici postoje auguri i hiromanti i ostali gatar, ali pjesnici nisu gatali. Budući da je za konkordiranje *Judite* što su ga priredili Milan Moguš i Željko Bujas (M. Moguš — Ž. Bujas, *Kompjutorska konkordancija Marulićevih djela*, Zagreb 1980) uzeto Štefanićevo izdanje, premda su uzete u konkordiranje i »marginalne bilješke« (str. IX), u tim konkordancijama ne nalazimo riječi *datanje* nego samo (s. v.) *gatanje* (*gatanje* ali *kantanje* *njih veras*) i (s. v.) *kantanje* (*pomoć gatanja* ali *kantanja* *njih veras*), tj. autori su prihvatili Jagićevo i, dosljedno, Štefanićevo mišljenje da se u *datanje* radi o tiskarskoj grešci i da *datanje* treba čitati *gatanje*. I tako bi stvari dalje stajale, tj. i dalje bismo morali misliti da je *datanje* pogreškom otisnuto umjesto *gatanje*, a tumači teksta bi morali misliti da se Marulić zabunio kada je klasičnim piscima pjesnicima pripisao krivo još jednu aktivnost *gatanje* i da su i za tu svoju aktivnost prizivali muze i Apolona. Prijelom u ovom pitanju čini otkriće odnosno objavljivanje Marulićeva prijevoda Kempenčeva »Od naslidovanja Isukrsta« (dva rukopisa, londonski i zadarsko-zagrebački, cf. H. Morović, *Čakavska rič* 2, 1971, 1, 1972, M. Tomasović, *Čakavska rič* 2, 1975, J. Derossi, *Umjetnost riječi* 22, 2, 1976, Isti, *Filologija* 9, 1979, 139–144, Isti, *Kačić* < zbornik Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja > 12, 1980). Govoreći o nekim riječima u Marulićevu prijevodu Kempenčeva djela »De imitatione Christi« (govori o: *čist*, *gunuti*, *limbač*, *mlobstvo*, *običaj*, *postarmiti*, *starmiti*, *traviti*, *začinati*, *zakon*, *zazoliti*, *zazolan*, *zdatati*) prvi je Julije Derossi u *Filologiji* 9 (citirano naprijed) i u zborniku *Kačić* (citirano naprijed) upozorio da se glagol *datati* u *Imitaciji* javlja kao *zdatati*, i to tako da za paralelni latinski tekst *Imitacije* »fecit (rex David) diversi generis organa, psalmos cdidit et cantari instituit cum laetitia« stoji u hrvatskom prijevodu: *učini razlike zvone i čindre, zdata pisni i naredi da se poju s veseljem*. U Kašićevu prijevodu iste *Imitacije* iz 1641. stoji: *učinio je od varste razlike organe, psalme upisao jest i spievati ih naredi s veseljem*. Julije Derossi u spomenutom članku u zborniku *Kačić* (nro 12) na str. 71 ponovno s. v. *zdatati* (*knjigu*) upozorava na pojavu ovoga glagola za lat. *psalmos cdidit* a oba puta povezuje ovaj glagol (*zdatati*) s dosadašnjom suponiranom »tiskarskom greškom« iz *Judite* (I., 15) *datanje*. J. Derossi oba puta veli i to da je *zdatati* = *edere* »složiti, sastaviti (pjesničko djelo)«, a *datanje* da je isto što »editio, izdanje, izdavanje«. Predlaže (u *Kačiću* 12, 71) da se restituira *datanje* u *Juditi* (I, 15)

i briše *gatanje*, upozoravajući i on da pjesnici nisu gatali svoje stihove (*Filologija* 9, 144).

Konstatirajući da glagol *zdatati* nema ni *AR* ni *ERHS* a ni drugi rječnici ni ikoje drugo djelo starije hrvatske književnosti, J. Derossi pokušava da etimološki protumači riječi *datati* i *zdatati*. U *Filologiji* 9, 144 veli da je u zadarskom rukopisu Marulićeva prijevoda možda hapaks *zdata* (3. 1. aorista) pogrešno mjesto *zda* (= *izda*), »dakle da glagol glasi *zdati*, što odgovara latinskom *edere*«, ali odmah dodaje da ipak postoji pridjev *datan* »što se da, koji daje« i da »bi se moglo prihvatiti i da je *datan* particip pasivni od *datati*« (*Filologija* 9, 144). Paralelno i za *datanje* veli da je od *datati* (kao *izdanje* od *izdati*) te da *datanje* znači »isto što i *editio*, dakle *izdanje*, *izdavanje*«. Iz svega izlazi da J. Derossi glagole *datati* i *zdatati* veže uz slavensku osnovu *dati*. No tu zaista treba dosta muke da se kreira glagol *datati* za »sastaviti (pjesmu)« kada imamo i *izdati* i *zdati* i *sastaviti*, te *činiti* i *načiniti*, a osim toga je poznato iz morfologije glagola hrvatskog ili srpskog jezika (cf. T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1963³, str. 400–420 i A. Leskien, *Grammatik der serbokroatischen Sprache*, Heidelberg 1914, str. 458, ss.) da se glagoli tvore od svih osnova imeničkih i pridjevskih, ali ne i od čistih participskih (tipovi su za pridjevske osnove: *bijeliti*, *brzati*, *divljati*, *debljati*, *jačati*, *oznaniti*). Od participskih je osnova npr. *pitomiti*, ali je *pitom* upravo pridjev koji je tek po postanju stari particip pasivni prezenta, dakle je i ovdje tvorba od pridjevske osnove: *pitom* > *pitomiti* kao *bijel* > *bijeliti*. Prema tome, slijedeći osnovni postulat etimološkog proučavanja koji traži da se u slučaju kada se riječ ne može tumačiti etimološki sredstvima idioglotije, mora pribjeći tumačenju iz aloglotije (supstrat, adstrat, superstrat), moramo i za glagole *datati* i *zdatati* pomišljati da se radi o aloglotemima, odnosno o aloglotemu, tudici, stranjoj riječi. Prije svega držeći se poznate činjenice da u hrvatskoj i srpskoj aloglotiji glagolsko *-ati* zastupa strani infinitivni završetak, te u slučaju romanizama lat.-romanski *-are*, možemo uspostaviti romansko **datare*, te dobivamo točno riječ koja u čitavoj Romaniji i Germaniji u srednjem vijeku znači »sastavljati, pisati« pa i »sastavljati pjesme«, a to je latinski glagol *dictare*. Morfološki je latinski glagol iterativum prema *dicere*, tj. *dictare* znači »diktirati tekst, svoj sastav, pjesmu«, pa Forcellini (*Lexicon totius latinitatis*, Patavii, II, 117–118) donosi od Horacija (»in hora saepe ducentos, ut magnum versus dictabat stans pede in uno«) pa dalje primjere za ovo značenje. Osim toga Forcellini tumači i postanak ovog značenja: »item speciatim quoniam auctores quae composuerunt librario ipsi de more dictabant, factum est ut *dictare* significaret etiam componere, facere« (II, 117). Ducange pak, donoseći mnoge primjere koji potvrđuju ovo značenje, s v. *dictare* veli da znači i »scribere orationem, epistolam componere«, s naznakom da je ovaj glagol u ovom značenju preuzet u njemačkom kao *dichten*, gdje (još i danas) znači »pjevati pjesme, sastavljati pjesme« i gdje izvedenica *Dichter* znači »stihotvorac, pjesnik«, te da se govorio i u starofrancuskom kao *ditier* »pjevati pjesme, sastavljati pjesme«, s imenicom *ditey* »pjesma u stihu«. Tommaseo-Bellini (*Dizionario della lingua italiana*, II, 1, 1869) s. v. *dettare* veli da u starotalijanskom znači i »pisati (tekst, sastav, pjesmu)« i navodi primjere »Quel ch'io scrivo o detto con tanto studio«, »fu... sommo maestro in rettorica, tanto in ben saper dire, quanto in ben dittare«, »fu (Dante) sommo poeta... e tanto in dittare et versificare, come in aringhiera parlare«. Kada sada znamo da Marulićeve riječi *datati* (upravo *datanje*) i *zdatati* značenjski mogu pred-

stavljati aloglotemski refleks za lat.-rom. *dictare* »sastavljati rimovane pjesme, stihove«, potrebno je pokušati etimološki protumačiti postanak našeg aloglotema iz lat.-rom. *dictare*. Tri su pojave koje treba protumačiti: 1. morfološki prijelaz *-are* u *-ati*, 2. *CT > TT > T*, 3. prednaglasno *I/E > A*. Kao što je poznato, morfološko romansko *-are* u našim aglotemima prelazi gotovo bez iznimke u *-ati*: *abandonati* < *abandonare*, *obašati* < *abassare*, *abunacati* < *abonazzare*, *ačetati* < *accetare*, *adorati* < *adorare* i *legati* < *legere*, *skodžati* < *scoutere* (za sve navedene primjere usp. Jukka Hyrkkänen, *Der Lexikalische Einfluss des italienischen auf das Kroatische des 16. Jahrhunderts*, Helsinki 1973, 82–84, 137, passim; A. Vaillant, *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* 68, 1973, fasc. 2. str. 270–271; Vaillant je na citiranom mjestu i dubrovačko *arajdati se* protumačio od *aridēre). Prema tome završno *-ati* u infinitivu *datati* može biti zamjena za romansko *-are*. Rosenkranz (*ZRPh* 71, 277–278, cf. i Ž. Muljačić, *Rad JAZU* 327, 268) je podijelio starodalmatski teren na osnovi refleksa grupe *CT* na tri geografske zone: sjeverna (*fait*, kamo može ići i lat. *victus* > veljotski *vet*, cf. Bartoli 2, 261, 369–370), srednja zona (s Dubrovnikom: *prukat* < *expersuctus*, *tracta* > *trakta*), južna (albansko-romanska: *fruit*, tu i Korčula sa *tracta* > *trajita*). Ova podjela vrijedi samo za novije doba a za starije i najstarije čini se da nema razlike u tretiranju ove grupe: do nedavno ima u veljotskom *octo* < *guapto*, *dodikapto* (Bartoli 2, 369) i *pectine* > *piakno* < **pect(i)ne*. Može se stoga sigurno reći da se ova grupa čuva u starodalmatskom i da je prijelaz *CT > JT* sekundaran i recentniji. Prema tome asimilacija i degeminacija u *dictare* > *datati* je adstratska, tj. pripada u sferu kulturnog utjecaja koji djeluje iz terena ravenkog egzarhata i akvilejske patrijaršije, tj. iz sjeverne Italije i Lombardije, na što upućuje i izvršena degeminacija koja je venecijanska dijalekatska pojava. Budući da ovaj glagol predstavlja tipičnu pedagošku sferu (slično kao *psaltir* »početnica«, cf. *Slovo* 29, 93–96), možemo za nj reći da je u nas venecijanizam starije dobi koji je postojao, kao i *psaltir* »početnica«, u terminologiji latinaške nastave, dakle i u Splitu. Prijelaz prednaglasnog *I/E* u *A* tumačim pojavom koju imamo u našim romanizmima kao lat. *cepulla > *kapula* (Dalmacija, na Krku *kapul*, u Hrvatskom primorju *kapula*, *kapulica*, cf. P. Skok, *ASPh* 30, 307 i *ERHS* 2, 44) i lat. *cenata > *kanata* (cf. Maver, *Slavistična revija* 3, 1950, 649–654 i Muljačić, *Rad JAZU* 327, 272–273, 315). Kao primjer za ovaj prijelaz mogao bi netko navesti i lat. *gelatina* > *galatina* ali je dokazano da je *gel-* > *gal-* u starodalmatskom i u starofrancuskom došlo iz vulgarnolatinskog *galatina* (cf. P. Skok, *ZRPh* 46, 406 i *ASPh* 28, 467 te Muljačić, *Rad JAZU* 327, 315 i Putanec, *Filologija* 5, 1967, 112–113). U svakom slučaju, *detati je moglo prijeći u našem jeziku u *datati* po tipu romanizama naših kao *cepulla > *kapula*, a da je prešlo, upravo dokazuju Marulićevi glagoli *datati* i *zdatati*. Za lik *zdatati* ne treba posebno navoditi da je nastao od *s-* > *datati* po tipu *dati* > *zdati*, *gotoviti* > *zgotoviti*, *drobiti* > *zdrobiti* (cf. Maretić, *Gramatika*, o. c., 418). Dakle, ovi Marulićevi glagoli dokazuju da je lat. *dictare* i na hrvatskoj obali postojao u značenju »stvarati, sastavljati pjesme«, i to u učenim školovanim krugovima, najvjerojatnije u latinskoj nastavnoj terminologiji, u svjetovnog klera, benediktinaca i drugih redova starijeg vremena. U Marulićevo doba ovi su glagoli bili još u svagdanjoj upotrebi i Marulić nam je u svojim tekstovima sačuvao jedan dragocjen romanizam koji je kasnije potpuno istisnut od narodnih riječi za isti pojam. U gradi koju donosi *Lexicon latinatis medii aevi Jugoslaviae* (vol. I, 368) nije se našao glagol *dictare* u ovom značenju kao što se ni za riječ *psalterium* »početnica« nije našao nijedan primjer. Jedna i druga riječ kruži-

la je u uskom krugu školovanih ljudi, a takvih latinskih tekstova, gdje bi se sretala i takva terminologija, na našoj obali gotovo nema.

Marulićeve tekstove treba prema tome čitati ovako:

A. *Judita* I, 15:

»trikrat troj — Devet biše božic i meju njimi Apolo s kitarom. Kih poeti prizivahu na pomoć datanja ali kantanja njih veras«, tj. doslovno:

»(bilješka uz riječi) trikrat troj — Devet bijaše muza i među njima Apolon s kitarom. Njih poeti prizivahu na pomoć datanja (= sastavljanja) ili kantanja (= pjevanja glasom) svojih stihova«.

Radi se dakle o dvije djelatnosti pjesnika, u prvoj o sastavljanju, stihovanju i verzificiranju, a u drugoj o svečanom pjevanju tih pjesama (verasa), eventualno uz kakav instrumenat. Pjesnici su za jednu i drugu djelatnost u pomoć zazivali muze i Apolona. U tumačenju teksta rastavio sam prvu rečenicu od druge premda druga počinje sa »kih«. Tu se radi o samostalnoj vezanoj relativnoj rečenici (relativno vezivanje rečenica) kao kalkiranje latinske sintakse koja prema latinskom počinje sa »qui«, »quorum«, »quibus« i sl., a u hrvatskom se prevodi ili samostalno ili sa »a njih...«, dakle ne relativnim »koji«.

B. Tekst u *Imitaciji* (cf. Derossi, *Filologija* 9, 143–144 i zbornik *Kačić* 12, 71) »učini razlike zvone i čindre, zdata pisni i naredi da se poju s veseljem« treba doslovno shvatiti kao »načinio je različna glazbala i cindre, sastavio pjesme i naredio da ih pjevaju klikujuć«. Da *zvon* u ovom tekstu znači »glazbalo« (lat. *organum*), usp. AR 23, 195: »Latini zovu ove knjige psalterium što će reći... pivanje na zvon od citara« (Dalla Costa, 1778), »Zvonenije razlikih meštrij od muzike kako je organi, leuti psaltira i simfonij, na kratko govoreći vsih inih zvonov« (*Transit*, 1508). Riječ *čindre* ne treba čitati *či*-kada riječ *cindra* ima Marulić u drugim tekstovima (cf: *ERHS* 1, 269–270). Ovako čita ovaj tekst i M. Moguš u izdanju *Naslidovanja iz 1989.* (*Opera omnia*, knjiga IX., Split 1989., str. 171): ...*kralj David... učini razlike zvone i cindre, zdata pisni i naredi da se poju s veseojem* (?!).

3. Dva primjera za glagol *zdatati* iz Kavanjinova *Bogatstva i uboštv*a. Prije svega treba upozoriti da glagola *datati*, odnosno njegove glagolske imenice *datanje* nema u AR zbog toga što glagol ne postoji u Marulića od Jagić-Kukuljevićeva izdanja iz 1869. Pače primjer iz Marulića citira se kao što je navedeno u glavi 2. pod *gatanje*. S druge strane nema u AR ni glagola *zdatati* kao posebne natuknice a ispisivač Kavanjinova *Bogatstva i uboštv*a nije primjere iz njega unio ni pod *dati*, ni pod *zdati* ako je mislio na etimologiju u vezi s našim glagolom *dati*. Tako su ovi primjeri iz Kavanjina koje ćemo navesti potpuno nestali za proučavanje u našoj lingvistici. U Kavanjina nalazim dva primjera za glagol *zdatati*, i to kada govori o Kašiću i Vuletiću. Primjere analiziram niže, no prije toga navodim glagole iz Kavanjina kojim autor izriče *sastavljanje* autorskih tekstova: (Kavanjin, izdanje Aranza, JAZU, 1913.) VI., 5 *koji složi*, VI., 57 *piesni sklada*, VI., 63 *biskup Tomko koji pisa*, VI., 64 *koji sastavi*, VI., 71 *i Jerolim i Cirilo koji slovnice dvi začese*, VII., 2 *knjiga i piesna složitelji*, VII., 30 *Ivan Lučić... složi kraljstvo Dalmatie*, VII., 99 *Baraković časno piše*, VII., 107 *Faust... ostavi novi riečnik pet jezika*, VII., 163 *Vuletić... Dujma... piesni složi*, VII., 208 *priobrati kralj Davieda sedam piesnih od pokore*. Dakle termini Kavanjinovi za ovaj autorski posao su *skladati* (pjesme), *pisati*, *sastaviti*, *slo-*

žiti (autor *složitelj*), za prevodenje *priobratiti*, o prvenstvu *začeti*. Ovo je potrebno bilo navesti da bismo imali jasnu sliku o značenju ovog glagola koji je Kavanjin upotrijebio u slučaju Kašića i Vuletića. Evo tih primjera:

A. Kavanjin, 1913, str. 124, VII., 152:

1. *Bartuo Kašić naš Pažanin*
2. *Rimski obrati Običajnik*
3. *pak načinom izbranim*
4. *Žievot sdata Spasitejnik,*
5. *Marijin, dievic, svetaca inih,*
6. *božjeh hvala, crkvieh inih.*

Od navedenih djela pod 2. radi se o *Ritual rimski*, Kašić ga je izdao 1640. Pod 4. radi se o *Životu gospodina našega Isukrsta*, izdanje 1638, 1700². Pod 5. radi se o *Storia loretana*, izdanoj 1617. Pod 5 se spominju i *djevice*, a radi se o Kašićevu djelu *Život od dvaest i pet divica svetih* izdano 1625., a što se tiče *svetaca inih* možemo spomenuti *Život sv. Franciska Saverija, apostola od Indije* (1637.) i *Život sv. Ignacija* (1623.). Pod 6 se spominju *božje hvale* što je u stvari Kašićevo djelo *Pjesni duhovne od pohvala božjeh, složene po Bartolomeu Kašiću, Pažaninu* (izdano 1634.), a *crkvieh inih* će biti *crkvenih himana* (tal. *inno* je *himan*, u nas talijanizam, u pl. *ini*) za *hymni ecclesiastici*. Možda treba u Kavanjina čitati *božjeh hvala, tj. crkvenih himana*, jer se u toj knjizi zaista nalaze *himni* što se pjevaju u toku crkvene godine (usp. Stojković, *Rad JAZU* 220, 224, gdje se raspravlja da su te *Pjesne duhovne* izdane već 1617.). Na VII., 153 u Kavanjina spominje se i Kašićev prijevod *Naslidovanja* (1641.) kao *Kempis tomačenje te sveta pjesna ko ne dojde vik na svitlo* (valjda je riječ o *Venefridi*, usp. F. Fancev, *Vrela i prinosi* 8, 1938.). Uglavnom, u citiranom tekstu iz Kavanjina glagol *zdatati* znači »složiti, sastaviti«, dakle Kavanjin veli da je Kašić 1638. napisao i izdao *Život gospodina našega Isusa Krista*.

B. Kavanjina, 1913., str. 130, VII., 162:

Pop Vuletić pjesni sdata
Od Osipa skladno dosti.

Radi se o autoru Petru Vuletiću, Kaštelaninu, koji je godine 1706. u Veneciji izdao djelo *Josip Pravedni, tj. skazanje kako sinovi Jakova Patriarke prodaše Josipa brata svoga Izmaelitom* (u 4 pjevanja). Drugo izdanje ovog djela izašlo je u Dubrovniku 1829. u trećem dijelu »Cvita« od T. Babića, treće u Splitu 1843. (za sve v. Kukuljević, *Bibliografija*, str. 181).

Dakle i ovdje Kavanjin kaže da je Petar Vuletić *sastavio* pjesme o Josipu Pravednom. Stoga možemo zaključiti da je Marulićev glagol *datati/zdatati* živio i u Kavanjinovu vremenu u 18. st. Oblik *zdatati* u Kavanjina točno je isti koji je upotrijebio Marulić u *Naslidovanju*.

4. Današnje dijalektalne potvrde i potvrde iz suvremene čakavske poezije.

A. Upravo sam se začudio kada mi je dr. Petar Šimunović kazao da glagol *zdatati* i danas živi u dijalektu na otoku Braču. Mislio sam da se radi o nekom naknadnom domišljanju iza kako sam ja objavio članak u *Skokovu zborniku* 1985. jer psihološki postoji takva mogućnost, kao neki slučaj »dējã vu«. Stoga sam ga za-

molio da mi tekstualno potvrdi ovu riječ. Evo što sam od njega dobio (dne 4. 11. 1990.):

Jure Žujević (rođen u Murvici na Braču) mi je god. 1987. donio dvije pjesme u bolskoj čakavštini da ih akcentiram. Nisam znao da su njegove pa sam se iznenadio kad je došao po njih s pitanjem:

— *Jesōn ih dobrō zdatō?*

— *Jesi, Jūre, baš si hi alavija zdatō, odgovorio san na svojoj čakavštini.*

Tada mi se u pamet »vratio« pomalo zaboravljen glagol datāt »izmisliti, sastaviti, izgovoriti neki sastavljen tekst«. Toga se glagola sada živo sjećam. Žao mi je što ga nisam uvrstio u svoj Rječnik. Tada mi nije pao napamet niti sam bio u situaciji da ga tko izgovori.

Dovle P. Šimunović, a ja mu ovdje iskreno zahvaljujem za ovu potvrdu jer sam do njegove informacije bio uvjeren da je glagol izumro s Marulićem u 16. st. (tada još nisam imao podatak iz Kavanjina). Dakle, možemo zaključiti da glagol *datati* i *zdatati* živi u našem dijalektu na otoku Braču (da li i u Splitu?) u današnje dane, sve vrijeme od najstarijih dana, možda iz vremena prve pedagoške aktivnosti latinskih benediktinaca na našoj obali, od 9. st. (u Romana i prije 9. st.).

B. Našao se i jedan podatak o glagolu *datati*, u obliku *izdontati*, u suvremenoj čakavskoj poeziji. Radi se o pjesniku Stjepanu Pulišeliću s otoka Brača (iz Škripa na Braču) koji mi je dao na uvid svoju pjesmu u čakavštini gdje stoji i ovo:

*Jerbo nīmo tākeg pićō
O kojēn je vėće pišom
Izdontōno
Vėće štrōfiḥ dragocīnih
Izventōno.*

Prevedeno: jer nema takva pića o kojem je sastavljeno više pjesama, više dragocjenih stihova iznađeno.

U svakom slučaju pjesme su *izdatane*, tj. *zdatane*, sastavljene, složene. Oblik *izdontane* može se tumačiti ili kao interkalacija *N* pod nekim utjecajem, vezom s nekom riječi, ili bi čak moglo biti da se radi o zamjeni za još stariji nepotvrđeni oblik koji je još imao u sebi lat. *CT*, tj. o nekom obliku *izdaktati*, gdje bi *NT* bila disimilacija za *KT*. U svakom slučaju Pulišelićev oblik je vrlo dragocjen a upućivao bi na predmletački dalmato-romanski govor (mi smo gore u glavi 2. iznijeli da je *datati* iz vremena mletačkog utjecaja).

5. Zaključak. Ovdje smo donijeli novih dokaza da je Marulićeva glagolska imenica *datanje* i njegov glagol *zdatati* zaista romanizam koji predstavlja lat. *dictare* koji je u svoje vrijeme bio latinski evropeizam širen pedagoškom aktivnošću benediktinaca i latinskih svećenika po čitavoj Evropi u srednjem vijeku a ostavio je traga u nas i u njem. *Dichter* i *dichten*. Poželjno bi bilo dakako da i naši izdavači Marulićevih djela provedu korekturu ovih glagola u njegovim tekstovima, odnosno da restituiraju originalni Marulićev tekst kojemu ne treba nikakva »korekcija«.

Literatura i kratice

AR = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ed. JAZU, tom I.–XXIII., 1880–1976.

ASPh = *Archiv für slavische Philologie*.

Bartoli = M. G. Bartoli, *Das Dalmatische*, I.–II., Beč 1906.

ERHS = P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, ed. JAZU, tom I.–IV., 1971–1974.

JF = *Južnoslovenski filolog*.

Kavanjin = Jerolim Kavanjin, *Bogatstvo i uboštvo*, ed. JAZU, *Stari pisci hrvatski* 22, Zagreb 1913.

SPH = *Stari pisci hrvatski*, serija, ed. JAZU.

ZRPh = *Zeitschrift für romanische Philologie*.

Valentin Putanec

LE DALMATINISME DIALECTAL *DATATI/ZDATATI* DEPUIS MARULIĆ A TRAVERS KAVANJIN JUSQU'AU TEMPS LE PLUS RÉCENT

Résumé

En 1985 l'auteur a expliqué la provenance du verbe croate *datati* et *zdatati* qui se trouve dans la *Judita* de Marko Marulić (éd. 1521, 1522², 1523³) et dans sa traduction de l'*Imitation* de Thomas de Kempis (restée dans le ms.), dans la *Judita* sous forme du nom verbal *datanje* et dans l'*Imitation* sous forme préfixée *zdatati*. L'auteur revient au problème étant donné que les nouvelles éditions des oeuvres de Marulić ne tiennent pas compte de l'étymologie proposée par l'auteur. Il s'agit du verbe latin *dictare* qui a envahi la culture européenne dans le sens de «écrire, faire des vers» (en France, en Allemagne d'où provient même *dichten*, *Dichter* «faire de la poésie, auteur de poésie») et qui se trouva en croate de la côte sous forme *datati* et, avec préfixe, *zdatati* (dérivation étymologique dans le texte de l'article). L'auteur trouve le même verbe *datati/zdatati* aussi dans l'écrivain Kavanjin (18e siècle) quand il parle sur l'activité d'auteur de Kašić et de Petar Vuletić, comme aussi dans le dialecte de Brač d'aujourd'hui (témoins Petar Šimunović et le poète Stjepan Pulišelić). L'auteur propose aux éditeurs de restituer *datanje* dans la *Judita* de Marulić en éliminant la «correction» *gatanje*, correction qui est complètement fautive et qui existe depuis la première édition de la *Judita* de 1869 (Jagić, Kukuljević).